

VÀO PHỦ CHÚA TRỊNH

(Trích *Thượng kinh kí sự*)

A – MỤC TIÊU BÀI HỌC

Giúp HS hiểu rõ giá trị hiện thực sâu sắc của tác phẩm, cũng như thái độ trước hiện thực và ngòi bút kí sự chân thực, sắc sảo của Lê Hữu Trác qua đoạn trích miêu tả cuộc sống và cung cách sinh hoạt nơi phủ chúa Trịnh.

B – NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

I – NỘI DUNG

1. Đặc điểm bài học

Tác phẩm thuộc loại kí sự (ghi chép sự việc có thật) nên cần lưu ý cách quan sát tỉ mỉ, kể chuyện chi tiết và ghi lại những cảm nghĩ chân thực của tác giả trước sự việc.

2. Trọng tâm bài học

a) Giá trị hiện thực sâu sắc qua bức tranh chi tiết, sinh động về cảnh sinh hoạt nơi phủ chúa

Quang cảnh và những sinh hoạt trong phủ chúa đã được ghi lại khá tỉ mỉ qua con mắt quan sát của một người thầy thuốc lần đầu tiên bước chân vào thế giới mới lạ này.

- Quang cảnh ở phủ chúa cực kì tráng lệ, lộng lẫy, không đâu sánh bằng.
- Cung cách sinh hoạt trong phủ chúa Trịnh với những lễ nghi, khuôn phép, cách nói năng, người hầu kẻ hạ,... cho thấy sự cao sang, quyền uy tột đỉnh cùng với cuộc sống hưởng thụ xa hoa đến cực điểm và sự lộng quyền của nhà chúa.

b) Thái độ, tâm trạng và những suy nghĩ của tác giả

– Tuy không bộc lộ trực tiếp nhưng qua ngòi bút ghi chép hiện thực sắc sảo và những cảm xúc được ghi lại đây đó, có thể thấy được thái độ của Lê Hữu Trác : không đồng tình với cuộc sống xa hoa, hưởng thụ nơi phủ chúa và đứng dung trước những quyền rũ vật chất nơi đây.

– Qua diễn biến tâm trạng và cảm nghĩ của Lê Hữu Trác khi bắt mạch, kê đơn cho thế tử Trịnh Cán, ta thấy được phẩm chất của ông – không chỉ là một thầy thuốc giỏi, già dặn kinh nghiệm, có y đức cao, mà còn là người xem thường lợi danh quyền quý, yêu thích tự do và nếp sống thanh đạm, giản dị.

II – PHƯƠNG PHÁP VÀ TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phương pháp dạy học

– Hướng dẫn cách đọc và yêu cầu HS đọc một trong các đoạn sau :

+ "Mồng 1 tháng 2... thuở nào"

+ "Đi được vài trăm bước... không có dịp"

+ "Đang dở câu chuyện... đưa tôi ra "phòng trà" ngồi"

+ "Một lát sau... thường tình như thế".

– Kết hợp phân tích, tìm hiểu đoạn trích :

+ Quang cảnh và những sinh hoạt nơi phủ chúa với thái độ của tác giả trước hiện thực.

+ Bức tranh hiện thực và nét đặc sắc trong bút pháp kí sự của tác giả.

+ Cách chẩn đoán, bắt mạch, kê đơn cho thế tử Trịnh Cán với tài năng, y đức của Lê Hữu Trác.

– Từ đoạn trích *Vào phủ chúa Trịnh*, củng cố những hiểu biết về thể kí sự.

2. Tiến trình tổ chức dạy học

a) Trên cơ sở *Tiểu dẫn*, giới thiệu khái quát về tác giả Lê Hữu Trác, tác phẩm *Thuợng kinh kí sự*, đoạn trích *Vào phủ chúa Trịnh*

b) Hướng dẫn HS từng bước tìm hiểu đoạn trích trên cơ sở các câu hỏi trong phần *Hướng dẫn học bài*

Câu 1

a) Yêu cầu HS nêu những chi tiết về *quang cảnh trong phủ chúa*

– Khi vào phủ phải qua nhiều lần cửa, với "những dãy hành lang quanh co nối nhau liên tiếp", ở mỗi cửa đều có vệ sĩ canh gác, "ai muốn ra vào phải có thể", trong

khuôn viên phủ chúa có điểm "Hậu mã quân túc trực" để chúa sai phái đi truyền lệnh. Vườn hoa trong phủ chúa "cây cối um tùm, chim kêu ríu rít, danh hoa đua thắm, gió đưa thoang thoảng mùi hương".

– Bên trong phủ là những nhà "Đại đường", "Quyển bông", "Gác tía" với kiểu sơn, vông điều, đồ nghi trượng sơn son thếp vàng và "những đồ đạc nhân gian chưa từng thấy". Đồ dùng tiếp khách ăn uống toàn là "mâm vàng, chén bạc".

– Đến nội cung của thế tử phải qua năm, sáu lần trường gấm. Trong phòng thấp nển, có sập thếp vàng, ghế rồng sơn son thếp vàng, trên ghế bày nệm gấm, màn là che ngang sân, "xung quanh lấp lánh, hương hoa ngào ngạt",...

Từ đó, GV giúp HS đi đến nhận xét khái quát về quang cảnh trong phủ chúa (xem ý thứ nhất của mục I.2.a).

b) Yêu cầu HS chỉ ra những chi tiết về *cung cách sinh hoạt trong phủ chúa*

– Khi tác giả lên cáng vào phủ theo lệnh chúa thì có "tên đầy tớ chạy đằng trước hét đường" và "cáng chạy như ngựa lồng". Trong phủ chúa "người giữ cửa truyền báo rộn ràng, người có việc quan qua lại như mắc cửi". Những chi tiết trên cho thấy chúa giữ vị trí trọng yếu và có quyền uy tối thượng trong triều đình.

– Bài thơ của tác giả minh chứng rõ thêm quyền uy nơi phủ chúa ("Lính nghìn cửa vác đòng nghiêm nhặt, – Cả trời Nam sang nhất là đây!").

– Những lời lẽ nhắc đến chúa Trịnh và thế tử đều phải hết sức cung kính, lễ độ: "Thánh thượng đang ngự ở đấy", "chưa thể yết kiến", "hầu mạch Đông cung thế tử" (xem mạch cho thế tử), "hầu trà" (cho thế tử uống thuốc), "phòng trà" (nơi thế tử uống thuốc).

– Chúa Trịnh luôn luôn có "phi tần châu chực" xung quanh. Tác giả không được thấy mặt chúa mà chỉ làm theo mệnh lệnh của chúa do quan Chánh đường truyền đạt lại; xem bệnh xong cũng không được phép trao đổi với chúa mà chỉ được viết tờ khải để quan Chánh đường dâng lên chúa. Nội cung trang nghiêm đến nỗi tác giả phải "nín thở đứng chờ ở xa", "khúm núm đến trước sập xem mạch".

– Thế tử bị bệnh có đến bảy, tám thầy thuốc phục dịch và lúc nào cũng có "mấy người đứng hầu hai bên". Thế tử chỉ là một đứa bé năm, sáu tuổi nhưng khi vào xem bệnh, tác giả – một cụ già – phải quỳ lạy bốn lạy, xem mạch xong lại lạy bốn lạy trước khi lui ra. Muốn xem thân hình của thế tử phải có một viên quan nội thần đến xin phép được cởi áo cho thế tử.

Từ đó, GV giúp HS đi đến nhận xét khái quát về cung cách sinh hoạt trong phủ chúa (xem ý thứ hai của mục I.2.a).

Quang cảnh và cung cách sinh hoạt trong phủ chúa cho thấy quyền uy tối thượng nằm trong tay nhà chúa và nếp sống hưởng thụ cực kì xa hoa của chúa Trịnh Sâm cùng gia đình.

c) Từ những điều đã phát hiện, yêu cầu HS cho biết *cách nhìn, thái độ của Lê Hữu Trác đối với cuộc sống nơi phủ chúa*

– Đứng trước cảnh phủ chúa xa hoa lộng lẫy, tấp nập người hầu kẻ hạ, tác giả đã nhận xét : "Bước chân đến đây mới hay cảnh giàu sang của vua chúa thực khác hẳn người thường !" và ngâm một bài thơ tả hết cái sang trọng, vương giả trong phủ chúa (với "gác vẽ", "rèm châu, hiên ngọc", "vườn ngự" có hoa thơm, chim biết nói, "nghìn cửa" lính gác nghiêm nhặt,...), trong đó có lời khái quát : "Cả trời Nam sang nhất là đây!".

– Khi được mời ăn cơm sáng, tác giả nhận xét : "Mâm vàng, chén bạc, đồ ăn toàn là của ngon vật lạ, tôi bấy giờ mới biết cái phong vị của nhà đại gia".

– Đường vào nội cung của thế tử được tác giả cảm nhận : "Ở trong tối om, không thấy có cửa ngõ gì cả". Cảnh nội cung cũng được miêu tả chi tiết như củng cố thêm cho những nhận xét của tác giả khi vừa vào đến phủ.

– Nói về bệnh trạng của thế tử, tác giả nhận xét "vì thế tử ở trong chốn màn che trướng phủ, ăn quá no, mặc quá ấm nên tạng phủ yếu đi".

Qua những chi tiết trên, có thể thấy mặc dù khen cái đẹp, cái sang nơi phủ chúa, song tác giả tỏ ra dửng dưng trước những quyến rũ vật chất nơi đây và không đồng tình với cuộc sống quá no đủ, tiện nghi nhưng thiếu khí trời và không khí tự do.

Câu 2

Gợi ý để HS phát hiện *những chi tiết tuy nhỏ nhưng rất gây ấn tượng* sau đây : thế tử – một đứa bé – ngồi chễm chệ trên sập vàng để cho thầy thuốc – một cụ già – quỳ dưới đất lạy bốn lạy, rồi cười và ban một lời khen : "Ông này lạy khéo !" ; khi đi vào nơi ở của thế tử để xem mạch : "Đột nhiên, thấy ông ta mở một chỗ trong màn gấm rồi bước vào. Ở trong tối om, không thấy có cửa ngõ gì cả. Đi qua độ năm, sáu lần trướng gấm như vậy...". Phòng ở của thế tử trong một khung cảnh vàng son nhưng tù hãm, thiếu sinh khí được tác giả miêu tả rất tỉ mỉ, khiến người đọc cũng cảm thấy ngột ngạt, khó thở. Tác giả chú ý cả đến chi tiết bên trong cái màn là, nơi Thánh thượng đang ngự "có mấy người cung nhân đang đứng xúm xít. Đèn sáp chiếu sáng, làm nổi màu mặt phấn và màu áo đỏ. Xung quanh lấp lánh, hương hoa ngào ngạt".

Từ đó, có thể thấy con mắt quan sát tinh tế của tác giả. Việc ăn chơi hưởng lạc của nhà chúa tự nó phơi bày ra trước mắt người đọc, không cần thêm một lời bình luận nào.

Câu 3

Cách lí giải về bệnh tình thế tử Trịnh Cán cho thấy Lê Hữu Trác là một thầy thuốc giàu kinh nghiệm. Ông hiểu rõ căn bệnh của thế tử, nhưng lại sợ chữa có hiệu quả ngay sẽ được chúa tin dùng, bị công danh trói buộc. Để tránh được chuyện này,

cần chữa bệnh cảm chùng, cho thuốc vô thưởng vô phạt. Nhưng làm thế thì lại trái y đức, trái lương tâm, phụ lòng của ông cha. Hai suy nghĩ này giằng co, xung đột nhau. Cuối cùng, lương tâm, phẩm chất trung thực của người thầy thuốc đã thắng. Tác giả đã gạt sang một bên sở thích cá nhân để làm tròn trách nhiệm và lương tâm người thầy thuốc. Khi đã quyết, tác giả thẳng thắn đưa ra những kiến giải hợp lí, thuyết phục, có cách chữa đúng bệnh và bảo vệ ý kiến của mình, mặc dù ý kiến đó trái với ý kiến của đa số thầy thuốc trong cung, làm cho quan Chánh đường ngần ngại "tỏ ý kiến nói đi nói lại mấy lần".

Qua những chi tiết về việc chữa bệnh của Lê Hữu Trác, GV cần giúp HS thấy :

- Tác giả là một thầy thuốc giỏi, có kiến thức sâu rộng và già dặn kinh nghiệm.
- Bên cạnh tài năng, ông còn là một thầy thuốc có lương tâm và đức độ.

- Hơn nữa, Lê Hữu Trác còn có những phẩm chất cao quý : khinh thường lợi danh, quyền quý, yêu thích tự do và nếp sống thanh đạm, giản dị nơi quê nhà. Mặc dù tận mắt chứng kiến sự quyến rũ của vật chất giàu sang (cảnh sống ở phủ chúa lộng lẫy đến mức ông không thể tưởng tượng nổi - "Khác gì ngư phủ đào nguyên thuở nào"), và việc được hưởng thụ giàu sang đang nằm trong tầm tay, nhưng tác giả vẫn đứng vững không mấy may xúc động.

Ý muốn "về núi" của Hải Thượng Lãn Ông là một sự đối nghịch gay gắt với quan điểm sống của gia đình chúa Trịnh và bọn quan quyền dưới trướng. Không bình luận nhiều, nhưng những thứ sơn son thếp vàng, vông điều áo đỏ, đèn đuốc lấp lánh, hương hoa ngào ngạt,... đặt bên cạnh cốt cách thanh đạm của một ông già áo vải "ở nơi quê mùa" tự nó đã phơi bày ra sự tương phản giữa trong và đục.

Câu 4

Từ những điểm vừa đề cập ở trên, GV yêu cầu HS chỉ ra những nét đặc sắc trong bút pháp kí sự của tác giả : quan sát tỉ mỉ, ghi chép trung thực, tả cảnh sinh động, kể diễn biến sự việc khéo léo, lôi cuốn sự chú ý của người đọc, không bỏ sót những chi tiết nhỏ tạo nên cái thần của cảnh và việc. Có thể nói, tính chân thực của *Thuông kinh kí sự*, đặc biệt là đoạn trích *Vào phủ chúa Trịnh*, có một giá trị hiện thực hết sức sâu sắc.

III – KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

1. Kiểm tra, đánh giá

Cho HS phát biểu những suy nghĩ của mình sau khi học xong bài *Vào phủ chúa Trịnh*. GV hướng HS vào những nội dung kiến thức cần củng cố hoặc kiểm tra đánh giá (về hiện thực cuộc sống trong phủ chúa và thái độ của tác giả trước hiện thực ; về tài năng và y đức của Lê Hữu Trác ; về thành công nghệ thuật của đoạn trích,...).

2. Gợi ý giải bài tập

HS có thể so sánh hai đoạn trích *Vào phủ chúa Trịnh* (trích *Thuợng kinh kí sự*) của Lê Hữu Trác với *Chuyện cũ trong phủ chúa Trịnh* (trích *Vũ trung tùy bút* – đã học ở lớp 9) của Phạm Đình Hổ – người cùng thời với Lê Hữu Trác – chỉ ra những điểm giống nhau (giá trị hiện thực, thái độ của tác giả trước hiện thực) và những điểm đặc sắc riêng của đoạn trích *Vào phủ chúa Trịnh* (sự chú ý chi tiết, bút pháp kể và tả khách quan, những chi tiết chọn lọc sắc sảo tự nói lên ý nghĩa sâu xa,...).

IV – TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Lê Hữu Trác, *Thuợng kinh kí sự* (Phan Võ dịch), NXB Văn hoá – Thông tin, Hà Nội, 1989.

2. Phạm Đình Hổ, *Vũ trung tùy bút* (Đông Châu Nguyễn Hữu Tiến dịch, Nguyễn Quảng Tuân khảo đính và chú thích), NXB Trẻ và Hội Nghiên cứu, giảng dạy văn học Thành phố Hồ Chí Minh, 1989.